

Eroğlu, Z. ve Demiröz, F. (2020). Aile Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığına Bağlı Kuruluşlarda Psikososyal Destek Hizmeti Alan Çocukların Bu Hizmete İlişkin Algıları. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 31(1), 131-151.

Araştırma

Makale Geliş Tarihi: 16.07.2019
Makale Kabul Tarihi: 21.01.2020

AİLE ÇALIŞMA VE SOSYAL HİZMETLER BAKANLIĞINA BAĞLI KURULUŞLARDA PSİKOSOSYAL DESTEK HİZMETİ ALAN ÇOCUKLARIN BU HİZMETE İLİŞKİN ALGILARI

The Perceptions Of Children Who Receive Psychosocial Support Services In Institutions Of The Ministry Of Family Work And Social Services Regarding Those Service

Zülal EROĞLU*

Filiz DEMİRÖZ**

* Öğr. Gör., Yalova Üniversitesi, Çınarcık Meslek Yüksekokulu, Sosyal Hizmet ve Danışmanlık Bölümü, ORCID: 0000-0001-6316-5089

**Dr. Öğr. Üyesi, Hacettepe Üniversitesi, Emekli Öğretim Üyesi, ORCID: 0000-0001-8606-7350

ÖZET

Çocuk koruma politikaları temelinde suç mağduru ve suça sürüklenen çocuklara çocuk destek merkezlerinde psikososyal destek hizmeti sunulmaktadır. Bakım tedbiri kararı ile bu hizmetten yararlanan çocukların psikososyal destek hizmetinden beklenen şekilde yararlanabilmesi çocuklarla geliştirilebilecek güven ilişkisine bağlıdır. Bu araştırmada psikososyal destek hizmetini, çocuklarla yapılan görüşmelerden elde edilen bilgiler ışığında sosyal hizmet değerleriyle incelenmesi amaçlanmıştır. Bu amaçla psikososyal destek hizmetinden yararlanan 16 çocuk ile görüşme yapılmıştır. Görüşme verileri MAXQDA nitel veri analiz programı ile analiz edilmiştir. Araştırma sonuçlarına göre çocuklar, kendi kararlarının dikkate alınmasını ve karar alma süreçlerine katılmayı istemektedir. Psikososyal destek hizmetinin kontrolcü işleyişine vurgu yaparak toplumsal yaşamla daha içi içe bir psikososyal destek hizmetini ön plana çıkarmışlardır. Çocukların psikososyal destek hizmetinin yararlılığına yönelik olumlu değerlendirmelerin yanı sıra psikososyal destek hizmetine ilişkin eleştirilerinin olduğu görülmüştür.

Anahtar Sözcükler: Suç mağduru çocuk, suça sürüklenen çocuk, çocuk destek merkezi, psikososyal destek hizmeti

ABSTRACT

On the basis of child protection policies, psychosocial support is provided to children who are victims of crime or those who are juvenile pushed to crime at the Child Support Centers. Psychosocial support services of children who benefit from this care benefit depend on the trust relationship that can be developed with children. In this study, it is aimed to examine psychosocial support service with social work values in the light of information obtained from interviews with children. For this purpose, 16 children were interviewed using psychosocial

support. For this purpose, 16 children were interviewed using psychosocial support. The interview data were analyzed with MAXQDA qualitative data analysis program. According to the results of the research, children want their own decisions to be taken into consideration and to participate in decision-making processes. They emphasized the controlling functioning of the psychosocial support service and emphasized the psychosocial support service in social life. In addition to positive evaluations of the usefulness of psychosocial support services, children were criticized about psychosocial support services.

Key Words: *Child victim of crime, juvenile pushed to crime, child support center, psychosocial support service*

GİRİŞ

Çocuk hakları gereği, çocuk koruma sisteminde çocukların, sağlıklı olarak gelişimlerini tamamlamalarına yönelik hizmetler planlanmakta ve çocuğun doğasına uygun yaşam alanları oluşturulmaya çalışılmaktadır. Çocukların bakım ve korunması sürecinde en temel hakları; bakım, korunma, katılım ve gelişim hakları güvence altına alınmak istenmektedir. Bu güvence, çocukların karar alma süreçlerine katılımı ve çocuklarla kurulan güven ilişkisi içinde geliştirebilecek bir doğaya sahiptir.

Çocuğun bir başkasının gözetimine ve bakımına ihtiyacı vardır. Bu durum, çocuğu yetişkin olmaktan en ayırt eden özelliktir. Yaşam dönemlerinin karakteristik özelliklerine bakıldığında rollerin, sorumlulukların değiştiği gibi sorunların da değiştiği görülmektedir. Bukatko ve Daehler'e göre; eskiden, genelde yetişkinlerin dünyasında görülen pek çok sorun artık çocukların dünyasında var olmaya başlamıştır. Alkol ve uyuşturucu kullanımı, cinsel ilişki ve şiddet artık çocuk ve ergenler arasında da yetişkinler kadar çok görülmektedir (aktaran Salim, 2011, s. 11). Çocuklar, farklı ve çok boyutlu faktörler nedeniyle toplumsallaşma sürecinde suça sürüklenmekte ve başkasının bakımına ihtiyacı olmasından kaynaklı olarak daha çok istismara açık hale gelmektedir. Çocuk istismarını ve suça sürüklenmeyi önlemek amacıyla aileden başlayarak genişleyen sistem içinde başta farkındalık çalışmaları olmak üzere birçok program geliştirilmiştir. Bunlara ek olarak suçun mağduru olan ve suça sürüklenen çocukların tekrar iyilik hallerini sağlayabilmek amacıyla da programlar geliştirilmiştir. Bu programların en başında da psikososyal destek hizmeti gelmektedir.

5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu'nda tanımlanan suç mağduru ve suça sürüklenen çocuklar olumsuz yaşam deneyimleri gereği dezavantajlı bir grubun içerisinde yer almaktadır. Korunma ihtiyacı olan çocuklar, Çocuk Destek Merkezlerinde (ÇODEM) psikososyal destek hizmetinden yararlanmaktadır. Suç mağduru ve suça sürüklenen çocuklar için ayrı bir hizmet modelinin geliştirilmesinin iki temel amacı vardır. Bunlardan ilki; suç ve istismar olguları ile karşı karşıya kalmamış ancak başka nedenlerle kuruma gelen çocukların, bu öyküler ile

karşılaşmasını önlemektir. Bu nedenle ÇODEM'ler, çocuk evleri sitesi ve çocuk evlerinden ayrı bir yatılı kuruluş olarak planlanmış, sadece suça sürüklenme veya cinsel istismar mağduru olan çocukların bir arada kalmasını amaçlamıştır. ÇODEM'lerin bir diğer amacı ise; psikososyal destek hizmetiyle çocukların travmatik yaşam deneyimleriyle baş etme becerilerini geliştirmek, rehabilite olmalarını ve toplumla bütünleşmelerini sağlamaktır.

Suç mağduru veya suça sürüklenme nedeni ile kurum bakımına alınan çocuk sayısının gün geçtikçe artması ve var olan çocuk koruma sistemi modellerinin bu olgular ile çalışmada yetersiz kalması psikososyal destek hizmeti sunabilecek ihtisas kuruluşlarına olan ihtiyacı ortaya çıkarmıştır. ÇODEM Yönetmeliğinde hizmetlerde ihtisaslaşmaya yer verilmiştir. İhtisaslaşma, çocukların mağduriyet, suça sürüklenme, sokakta yaşam, yaş, cinsiyet ve ihtiyaçlarına uygun olarak merkezlerin yapılandırılması olarak tanımlanmıştır (Çocuk Destek Merkezi, 2015). Aynı yönetmelikle psikososyal destek hizmetiyle travmanın etkilerini azaltmak, olumsuz deneyimler sonucunda meydana gelen davranış bozukluklarını iyileştirmek ve çocuğun ailesi ve çevresi ile birlikte desteklenmesi amaçlanmaktadır.

Çocukların deneyimleri psikososyal destek hizmetinin başlangıç noktasını oluşturması nedeniyle bu hizmetten yararlanan çocukların hangi gelişim dönemi içerisinde hangi dinamiklerle kuruluşa geldiklerini anlamak hizmetin niteliğini geliştirmek adına oldukça önemlidir. Bu araştırmadaki en temel amaç; çocukların tüm yönleriyle psikososyal destek hizmetini nasıl deneyimledikleri, anlamlandırdıkları ve onlara göre bu hizmetin nasıl geliştirilebileceğini anlamaya çalışmaktır. Çocukların psikososyal destek hizmetine ilişkin algı ve düşüncelerini ortaya koyarak; hizmete karşı dirençleri, süreç içinde gelişen olumsuz davranışları anlaşılır kılmak ve çocukların ihtiyaçları doğrultusunda psikososyal destek hizmetinin geliştirilmesine ilişkin öneriler geliştirmek istenmektedir.

YÖNTEM

ÇODEM'de psikososyal destek hizmeti alan çocukları tanımak, çocukların sürece ilişkin farkındalık ve algı durumlarını değerlendirmek amacıyla bu araştırmada niteliksel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Bunun nedeni, çocukların, hizmet sürecindeki deneyimlerini, hangi durumda nasıl davrandıklarını, yapılan faaliyetleri nasıl tanımladıklarını, hizmete ilişkin niyetlerini, isteklerini, duygularını onların ifadeleri ile yansıtabilmektir (Kümbetoğlu, 2015, s. 28).

ARAŞTIRMANIN ÖZNELERİ

Araştırmanın öznelere Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, ÇODEM'de psikososyal destek hizmeti alan kız ve erkek çocuklar oluşturmaktadır. Suç mağduru ve suça sürüklenen çocuklar aynı hizmetten yararlandığı için suç mağduru veya suça sürüklenen çocuk ayrımı yapılmamıştır.

Araştırmanın öznelere Konya Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü bünyesinde faaliyet yürüten iki farklı ÇODEM üzerinden ulaşılmıştır. Söz konusu kuruluşlardan birisi suç mağduru kız çocuklara, diğeri ise suça sürüklenen erkek çocuklara hizmet vermektedir.

Araştırmacıların, tek bir vakayı seçip ayrıntılı olarak o vaka hakkında; ulaşılması güç, özelleşmiş bir grubun üyeleri hakkında; belli karakteristiğe sahip vakalara ilişkin derinlemesine araştırma yapmak için amaçsal örnekleme türünü seçtikleri vurgulanır (Neuman, 2003, s. 213). Araştırmada, suç mağduru veya suça sürüklenmiş olmaları nedeni ile kurum bakımında olma temel alındığından amaçsal örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Araştırma örneklemine 11-18 yaş aralığındaki kız ve erkek çocukları dahil olsa da 12 ve 13 yaş grubunda olan çocuk sayısının az sayıda olduğu görülmüştür. Bu bağlamda araştırmanın öznelere ile ilgili bir yaş sınırı gözetilmemiştir. Aralık 2015-Ocak 2016 tarihleri arasında 6'sı erkek 10'u kız çocuk olmak üzere toplamda 16 çocuk ile görüşme yapılmıştır. Çocukların isimleri, etik gereklilik nedeniyle saklı tutulmuş, bunun yerine her bir çocuğa farklı takma isimler verilmiştir. Görüşmeler ortalama 1 ile 2 saat arasında sürmüş ve tüm görüşmeler araştırmacı tarafından notlar alınarak takip edilmiştir. Araştırmanın öznelere ilişkin tanıtıcı bilgiler Çizelge: 1. ve Çizelge: 2.'de verilmiştir.

Çizelge: 1. Öznelere İlişkin Tanıtıcı Bilgiler

Öznelere	Yaş	Eğitim	Olgu
Duygu	16	Açık öğretim	Suç mağduru
Dudu	14	7. sınıf	Suç mağduru
Dilek	18	Ortaokul terk	Suç mağduru
Dilan	17	11. sınıf	Suç mağduru
Duru	15	10. sınıf	Suç mağduru
Dilruba	15	10. sınıf öğrencisi	Suç mağduru
Diyar	17	Lise Terk	Suç mağduru
Derin	16	Açık öğretim öğrencisi	Suç mağduru
Damla	17	Lise terk	Suç mağduru
Defne	17	Ortaokul terk	Suç mağduru

Çizelge: 2. Öznelere İlişkin Tanıtıcı Bilgiler

Özneler	Yaş	Eğitim	Olgu
Kadir	16	Açık öğretim	Suçta sürüklenme
Kenan	15	Ortaokul terk	Suçta sürüklenme
Kerem	14	9. sınıf	Suçta sürüklenme
Kemal	16	Açık öğretim öğrencisi	Suçta sürüklenme
Kıvanç	16	Ortaokul terk	Suçta sürüklenme
Köksal	15	Ortaokul terk	Suçta sürüklenme

ARAŞTIRMANIN ETİK YÖNÜ

Araştırmanın gerçekleştirilebilmesi için öncelikli olarak Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nden Etik Kurul İzni alınmıştır. Araştırmanın öznelere ulaşabilmek için Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığından ÇODEM'de araştırma yapmak üzere izin alınmıştır. Araştırma için gerekli izinler alınmış ve öznelere araştırmaya dahil olmasında gönüllülük önemsenmiştir. Çocukların aynı mekanda bulunmaları nedeni ile görüşme sonrasında kendilerinin de görüşme ile ilgili arkadaşlarına paylaşımda bulunmaması istenmiştir. Böylelikle görüşme sürecindeki gizliliği sağlamak amaçlanmıştır.

VERİ TOPLAMA ARAÇLARI VE VERİ TOPLAMA SÜRECİ

Alan araştırmasına başlamadan önce belli başlı bir hazırlık süreci takip edilmiştir. Öncelikle literatür taraması yapılmış, veri toplama araçlarının içeriğini belirlemek amacıyla örnek araştırmalar ve mevzuat içerikleri incelenmiştir. Görüşme yapılacak çocukları daha iyi tanımak amacıyla çocuklara ait dosyaların içeriği incelenmiş, görüşme sürecinin çerçevesi belirlenmiştir. Çocuklar ile yapılan görüşme süreçlerinde, psikososyal destek hizmetinin uygulanışı ve çocukların kuruluştaki yaşamları hakkında gözlem yapabilmek fırsatı elde edilmiştir.

Suç mağduru ve suçta sürüklenen çocukların psikososyal destek hizmetindeki gönüllülüklerini, psikososyal destek hizmetine ilişkin algılarını derinlemesine anlayabilmek amacıyla araştırma verileri görüşme tekniği ile toplanmıştır. Görüşmelerde rehber form niteliğinde araştırmacı tarafından oluşturulan yarı-yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Kümbetoğlu (2015, s. 75), her görüşmeci için değişebilecek esnek bir rehber formu, bir kontrol aracı olarak tanımlamıştır. Görüşmeler gönüllük temelli yapılmak istendiğinden, görüşmeye katılacak çocukların belirlenmesi için gönüllü katılım formu düzenlenmiş, çocuklara

dağıtılması sağlanarak, görüşmeye katılacak çocuklar belirlenmiştir. Her bir özneye neden böyle bir araştırmanın yapıldığı, bilgilerin nerede ve nasıl kullanılacağı açıklanmıştır. Ardından araştırmaya katılmaya gönüllü olan çocuklar ile görüşmeler gerçekleştirilmiştir.

VERİLERİN ANALİZİ

Çocuklar ile yapılan görüşmeler tamamlandıktan ve alınan notlar bilgisayar ortamına geçirildikten sonra veri analizine başlanmıştır. Bütün haline gelen veri metinleri birçok kez araştırmacılar tarafından okunmuştur. Bununla birlikte araştırma soruları ve literatür gözden geçirilmiştir. Verilerin analizinde, elde edilen bulguları açıklayabilmek ve kavramlar ile ilişkilerini kurabilmek için içerik analizi yapılmıştır (Yıldırım ve Şimşek, 2013, s. 259). Verilerin analizi MAXQDA programı aracılığı ile yapılmıştır. Araştırmaya yönelik veri metinlerinde öne çıkan, sıkça vurgulanan temalarla bağlantılı kodlar belirlenerek, tema listesi biçimlendirilmiştir. Çocukların ifadelerini daha iyi tanımlamak ve algılarını ortaya çıkarabilmek için her bir başlığın altında farklı sayıda tematik kod oluşturulmuştur.

Veri analiz sürecinde metinde yoğunlukla tekrarlanan, odaklanılan kavramların kodları belirlenmiş ve temalar altında birleştirilmiştir. Görüşme verileri; tematik kodlara göre belirlenen “Çocukların Kendilerine İlişkin Algıları”, “Çocukların Kuruluşa ve Kuruluşa Gelişine İlişkin Algıları”, “Çocukların Kuruluştaki Kalış Sürecine İlişkin Algıları”, “Çocukların Geleceğe İlişkin Algıları” olmak üzere dört ana başlık altında incelenmiştir.

BULGULAR VE YORUM

Araştırma kapsamında görüşülen çocuklar psikososyal destek hizmetinin, kendileri için bir yarar sağladığını ifade etmekle birlikte bu hizmetin kontrol temelli sunulmasına, gelişimlerini ve özgürleşmelerini yeterince desteklememesine yönelik psikososyal destek hizmetine ilişkin eleştiride bulunmuştur. Psikososyal destek hizmeti suç mağduru ve suça sürüklenen çocuklara aynı planlama içinde sunulmaktadır. Ancak çocukların, farklılaşan öyküleri ve olguların niteliği gereği psikososyal destek hizmetine ilişkin algısı farklılaşmaktadır. Özneler arasında suça sürüklenen çocukların erkek ve suça mağduru çocukların kız olması, psikososyal destek hizmetinde kontrol ve bakım bileşenlerini farklı açılardan değerlendirmeyi gerektirmiştir. Öyle ki kız çocuklarının, erkek çocuklarına göre daha fazla “kontrol edildiklerini”, “kısıtlandıklarını” hissetmeleri; erkek çocuklarından bazılarının “kontrol” bileşenini “güvenilmek” ile ilgisini kurması bu anlamda önemlidir. Suça sürüklenen çocuklar, güvenli bir ilişki kurulduğu takdirde, güvenlik önlemlerinin, sınırların ve

ulaşılabilir fırsatların daha geniş olduğu vurgusunu yapmıştır. Başka bir bakış açısı ile şu değerlendirme yapılabilir; suça sürüklenen çocuklar kendilerini güçlü hissettikleri için güvenli ilişkinin kurulamaması halinde daha çok hizmeti reddetmiş ve kuruluştan izinsiz ayrılmıştır. Suç mağduru çocukların kurallara yönelik eleştirileri olsa da kuralları uyum gösterme algıları söz konusudur. Burada kız çocuğu ve suç mağduru olma değişkenlerinin belirleyici olduğu anlaşılmaktadır. Bu şunu düşündürmektedir, “aşırı korunaklı” kuruluş algısı, çocukların güçsüzlüklerini pekiştirmektedir. Özellikle, suç mağduru çocukların buna ilişkin algısının daha belirleyici olduğu görülmektedir.

Çocuk koruma sisteminde kontrol, bakımın bir parçasıdır, ancak zaman zaman kontrol nerdeyse bakım için hiç alan bırakmayarak bir amaç haline gelebilir. Bu nitelikte bir uygulamanın baskıcı hale gelmesi söz konusudur (Thompson, 2016, s. 23). Çocuk Koruma Kanununun yüksek yararı ilkesine dayanarak koruma altına alınan çocukların, çerçevesi katı olarak çizilmiş ve kuralların yoğun olduğu bir uygulamaya maruz kalmaması için psikososyal destek hizmeti ilişkisi gönüllülük temelini daha çok içermelidir. Bu gönüllülük, çocukların güçlendikleri, psikososyal anlamda geliştikleri, özgürleştikleri ve kendilerini ifade ettikleri uygulamalarla geliştirilebilir. Bu ilişkinin ne kadar sağlanabildiği ya da sağlanamadıysa altında yatan sebeplerin neler olabileceğini çocukların anlatılarıyla desteklenerek açıklanmaya çalışılmıştır.

I. Çocukların Kendilerine İlişkin Algıları: “Kendimi Tam Olarak Bilmek İsterdim”

Çocuklar ile yapılan görüşmelerde kendilerine ilişkin algıları hakkında fikir sahibi olabilmek için “kendin hakkında neler söylersin” sorusunun cevabı aranmıştır. Çocukların kendileri hakkında ne söyleyecekleri konusunda zorlandıkları dikkat çekmiştir. Hemen hemen hepsi “nasıl yanı”, “ne diyeyim ki” sorularını geri yöneltmiştir. Çocukların kendilerini değerlendirme konusunda zorlandıkları gözlemlenmiştir. Kendileri hakkında konuşmakta zorlandıkları için kendilerinde sevdikleri ve değiştirmek istedikleri özellikleri üzerinden ve arkadaşlarının gözünden kendilerini değerlendirmeleri beklenmiştir.

Çocukların kendilerine ilişkin anlatılarında, başkalarının ifadeleri ile mi kendilerini anlatıp anlatmadıkları üzerinde durulmuştur. Çocukların kendilerine dair paylaşımları onlar hakkında daha çok bilgi sahibi olunmasını sağlamıştır.

“Ben, şimdi bir söz denildiği zaman onu mutlaka yaparım, asla hayır demem. Bu bende alışkanlıktır. Hobilerim çok iyidir, resim çizme, oyun oynamak...Ondan sonra bir taraftan tekvandoya gittim, bir taraftan haltere gittim. Fitnense devam ediyorum, her hafta halı saha maçına gidiyorum,

mutlaka beni Messi diye bilirler. Bunları burada yaptığım içinde kendimden memnunum yani.” (Kemal)

Kemal kendine güvenen ve becerilerinin farkında olan bir çocuktur. Bu da yaşamında yaptıklarından doyum aldığını göstermektedir. Diğer çocukların ise kendilerine ilişkin paylaşımları aşağıdaki gibidir.

“Ne olursa olsun çok uyumluyum, olaylara gülerek cevap veririm, gülerim hep. Mesela biri beni üzse bile yine gülüyorum, ama tabii içimden çok üzüldüğüm. Ben buraya gelmeden önce çok utangaçtım buraya gelince açıldım ben hiç konuşmayan biriydim az konuşan, buraya gelince maşallah. Arkadaşlarım beni konuşkan biri olarak görür, çok konuşur derler. Rahatsız oluyorlar bazen, buradaki arkadaşlarım söyler tabii. Arkadaşım olmasa dışlanırdım, gereksiz konuştuğum zamanlarda dışlanırım.” (Duru)

“Arkadaşlarım çok şey bilmiyormuşum gibi düşünür, hem çok yakın arkadaşım yok.” (Dilan)

“Yurtta kalan çocuklar arkadaşımı hep, benim dışarıdan hiç arkadaşım olmadı bu hayatta Yozgat'ta da olmadı. En çok bir işi yapıyorum ya onun çok iyi olmasını isterim, böyle eğri çap çup olsun değil düzensiz olmasını istiyorum o işi severim. Mesela heyecanı arıyorum, macera arıyorum, yurttan kaçıyorum mesela macera çok seviyorum, dövüş kavgayı sevmiyorum.” (Kenan)

Duru ve Dilan'ın arkadaşları içinde oldukları gibi kabul görmeleri anlamında zorlandıkları gözlemlenmiştir. Kenan ise arkadaşlıklarından bahsetmesine rağmen daha bireysel davranan bir çocuktur. Kendinden bahsederken de tüm görüşme sürecinde de oldukça heyecanlı olan Kenan küçük yaştan itibaren birçok farklı ilde kurum bakımında kalmıştır. Görüşme sürecine başlama esnasında ilk söylediği şey “beni tanıyon mu 23 dosyam var” olmuştur. Yaşamındaki değişimlerin nedenlerinin farkında olan bir çocuktur. Küçük yaşlardan itibaren kurum bakımında kalmış olması ve eğitim yaşamına da devam etmemiş olması nedeni ile kurum dışında başka bir sosyal çevre kazanamamıştır.

Yukarıdaki üç çocuğun da kendilerinden memnun oldukları söylenebilir. Ancak üçünün de farklı özel durumları olduğu, farklı hassas noktaları olduğu ortaya çıkmaktadır. ÇODEM'e gelen her bir çocuğun, aynı nedenlerle bir arada bulunmalarına rağmen bireysel farklılıkları göz önüne alındığında çocuğun biricikliği hizmet sürecinde en önde tutulması gereken değerdir.

ÇODEM'de kalan çocukların yaş aralıklarına bakıldığında iki gruba ayrılmaktadır. Bu grup Bakanlığın Yönetim Bilişim Sisteminde günlük yoklama sürecinde çocuklara ait

bilgiler bölümünde kategori olarak belirlenmiştir. 11-14 ve 15-18 yaş aralığındaki kız ve erkek çocukları, ergenlik dönemindeki çocuklardır. Çocuklarla yapılan görüşmelerde de gelişim dönemi özelliklerinin çocukların anlatılarına açıkça yansdığı görülmüştür. Dudu'nun anlatısı buna iyi bir örnektir:

“Kesin olarak kendimi tanımıyorum, çabuk sıkılıyorum, her şey hakkında karşılaştırma yaparım, kıskanç biriyim, önde olmayı seviyorum. Yargılamıyorum mesela insanları hem mantıklı hem de duygusal biriyim. Kendimi tam olarak tanımıyorum, bi mutluyum bi üzüntülüym, hemen başka yere dikkatim kaçıyor. Anlayamıyorum. Çok çabuk duygum değişiyor, heyecanlıyım da. Kendimi tam olarak bilmek isterdim. Aslında beni kimse sevmiyor, sıcakkanlı değilim, heyecanlıyım sadece. Beni gerçekten sevdiklerini düşünmüyorum. Heyecanlı oldum için onlar beni aa şirin falan diyorlar. Bana olan sevgilerini sorguluyorum, beni gerçekten sevsinler istiyorum.” (Dudu)

Dudu, duygu değişimlerini kontrol edemediğini belirten, kendisini çok tanıyamadığını söyleyen 14 yaşında bir çocuktur. İçinde bulunduğu gelişim dönemi özelliklerine bakıldığında, aslında Dudu'nun bu ifadelerinin normal olduğu görülmektedir. Dudu'nun gerçekten kendisini tanıyan ve seven birinin olmadığını söylemesi, güvenli bir bağ arayışı içerisinde olduğunu göstermektedir. Kuruluş içerisinde bu ihtiyaç en iyi arkadaşlık ilişkileriyle karşılanmaktadır. Bu nedenle çocukların kendi aralarında kurdukları ilişkiler psikososyal destek hizmetinin değerli bir parçası sayılabilir.

Görüşmelerde çocukların genel olarak kendilerine ilişkin olumlu bir algısı olduğu dikkat çekerken değerli olduğunu bilme arayışları ön plana çıkmaktadır. Şimdiye kadar yaşam öykülerini birçok kişi ile paylaşmış olsalar da kendilerine dönük sorularda çekingen davrandıkları görülmüştür.

II. Çocukların Kuruluşa ve Kuruluşa Gelişine İlişkin Algıları: “Uzun Bir Süre Alışamadım”

Bu bölümde çocukların ÇODEM'e geliş süreçleri ve kuruluşa ilişkin düşünceleri üzerinde durulmuştur. ÇODEM'e gelen her çocuk için kuruluşa olmak farklı bir anlam ifade etmektedir. Kuruluşa geliş, daha önceden kuruluş öyküsü olan çocuklar için daha bilindik bir durumken kuruluş öyküsü olmayan çocuklar için tam bir yabancı olma halidir.

ÇODEM'lerin Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı tarafından belirlenen fiziki yapısı, güvenliğin de sağlanacağı şekilde gerekli önlemler alınarak oluşturulmuştur. Bu önlemlerle çoğunlukla çocukların kuruluştan izinsiz ayrılmasını önlemek,

çocukların can güvenliğini sağlamak amaçlansa da bunlar çocuklar için başka anlamlar ifade etmektedir. Çocukların bazıları kuruluşu “cezaevi, hapishane, harabe” benzetmeleri yaparak tanımlarken; bazıları da “ev, okul, site” benzetmeleri yaparak tanımlamıştır. Çocuklar; kuruluşun onlar için ne ifade ettiğini şöyle açıklamıştır:

"Hapishane gibi geldi, ilk korktum, hapishane gibi gördüm; çünkü bir yere çıkarmıyorlar." (Defne)

"İlk başta cezaevini anımsattı, güvenli, teller var." (Duygu)

"İlk girdiğimde çok kapalı geldi cezaevi gibi, evler dikkatimi çekti. Buraya gelmeden önce tek bir ev olacağını hayal etmiştim" (Dilek)

"Burası ne dedim hapishane mi ne, harabe mi dedim, her taraf parmaklık, demirler falan." (Kemal)

Görüşmeye katılan çocuklar iki farklı kuruluştan katılmıştır. Kuruluşlardan birisi şehir merkezinde yer alırken diğeri bir ilçede yer alıp şehir merkezine uzak bir mesafede bulunmaktadır. Çocuklar kuruluşu ilk geldiklerinde olumlu bir izlenim almadıklarına dair ifadelerde bulunmuşlardır. Ve açıklamalarında kuruluşun, “çok kapalı olması, etrafın tellerle çevrili olması, güvenlik olması”nın onlara bu şekilde hissettirdiği anlaşılmaktadır. Sadece suç mağduru kız çocukları ile gerçekleştirilen bir odak grup çalışmasında çocukların kuruluşu “cezaevi” kavramı ile örtüştürdükleri, mağdur durumdaki kız çocuklarının kendilerini “kapatılma” ve “cezalandırılma” temalarının nesnesi olarak tanımladıkları ortaya çıkmış olup Defne ve diğer çocukların anlatılarıyla benzerlik göstermektedir (Akkuş, 2014, s. 163).

Çocuklar kuruluşu geldikleri andan itibaren bir gözlem süreci içerisindeydiler. Kuruluştaki ilk günün yabancılığı ile baş etmekte zorlanmışlardır. Çocuklarla kuruma ilk geldikleri güne ilişkin neler hatırladıkları ve nasıl hissettikleri konuşulduğunda öncelikli olarak “korku, kendini kötü hissetme” kelimelerinin öne çıktığı görülmüştür. Nereye gidecekleri hakkında fikirlerinin olmaması ve yeterli bilgilendirilmemeleriyle beraber, daha önce kuruluş öykülerinin olmaması çocukların korku ve endişe düzeyini artırmıştır. Çocuklardan bazıları buna ilişkin şu ifadeleri kullanmıştır.

"İlk geldiğimde işte az biraz korku vardı." (Kadir)

"İlk geldiğim gün ben buraya biber gazı ile geldim, ya sorun çıkarsa şey yaparsa." (Kıvanç)

"İlk geldiğim gün direkt kaçasım geldi." (Kemal)

"Kuruma ilk geldiğim gün kendimi kötü hissettim, kimse tarafından sevilmezsem diye korktum. Ailem başka bir ilde yaşıyor ve nakil geldim,

onları göremeyeceğim ya temelli koparsam onlardan, kızlar hakkımda ne düşünür diye." (Dilek)

"Buraya ilk geldiğim gün ailemden ayrıldığım için kendimi çok kötü hissediyordum, döverler diye, kızları bilmediğim için, daha önce kızların bu olayları yaşadığını bilmiyordum." (Duru)

"Buradan çok korkmuştum, alışmam zannettim yeni bir şehirdi." (Damla)

Çocukların ilk birkaç günü, örneklerde olduğu gibi çok önemli, onları tanımak, neler hissettiklerini anlamak ve nerelerde dirençleri olduğunu iyi analiz etmek gerekmektedir. Çocuklar kuruluşa ilk geldiklerinde, kuruluşun fiziki görünümünün ve onlara ne hissettirdiğinin yanı sıra nasıl karşılandıklarına ilişkin düşüncelerini paylaşmışlardır. İlk karşılaşmanın çocuklar için ne kadar belirleyici olduğu anlatılarından anlaşılmaktadır.

"Kemalcim, canım, bildiğin böyle davrandılar, çok iyi davrandılar." (Kemal)

"Kurallar anlatıldı, gizlilik vurgulandı, kimseye bir şeyini paylaşma dendi, diğer yurda göre daha sıcak karşılandım." (Defne)

"Yalan söyleyim buranın insanları çok cana yakın ... ilk başta çok önemli." (Duygu)

Duygu iyi karşılanmanın ne kadar önemli olduğuna dikkat çekmiştir. İlk güven ilişkisinin kurulduğu anlar olup çocuğa kendisini iyi hissettirecek en önemli adımdır. Kemal, Defne ve Dudu için bu durum iyi bir şekilde ilerlese de Duygu için pek de öyle olmadığı söylenebilir.

"Çok kötüydü buradaki ilk görüşme, kaç kişi ile beraber oldun, hemen anlatmalısın dedi hoca bi yandan yazıyor, bende ters tepki verdim, anlatmak istemedim, birkaç gün sonra anlatılmalı, hemen sorular sormaları, olayları anlatmamı istemeleri çok kötüydü." (Duygu)

İlk karşılaşma deneyimleri çocukların kuruluş ve psikososyal destek hizmetine ilişkin ilk izlenimlerin bir parçasıdır. Örneklerle de anlaşıldığı üzere çocukların deneyimleri ve gelişim dönemlerine göre bu izlenimler farklılaşmaktadır. Ancak tüm çocuklar için geçerli olan şu ki; çoğu zaman bu süreci takip etmek ve anlamakta zorlanmalarıdır. Çocukların kuruluşa gelişlerine ilişkin her birinin yargıları ve tedirginlikleri olduğu, daha önce böyle bir durumla karşılaşmadıkları için kaygılandıkları görülmüştür. Başlangıçta birçoğunun kuruluşla ilişkin olumsuz yönde bir algısı vardır. Zaman içerisinde bu algının nasıl değiştii ancak çocukların kuruluşta kalış süreçleri incelendiğinde anlaşılabacaktır.

III. Çocukların Kuruluşta Kalışlarına İlişkin Algıları: “Önceden Yaptığımız Şeyleri Bir Daha Yapmamak İçin”

Psikososyal destek hizmetinden yararlanan çocukların hizmetin ne kadar farkında olduklarını açıklayabilmek için hizmetin amacı hakkında ne düşündüklerini, niçin bu hizmeti aldıklarını ve nasıl algıladıklarını bilmek gerekir. Çocuklardan bazıları bu hizmetten yararlanmanın onları “güvende tutmak”, “korumak”, “kötü davranışları bir daha yapmalarına engel olmak” gibi öne çıkan birbirine benzer olumlu ifadelerle bahsederken; bazıları da bu hizmetten yararlanmanın olumlu bir tarafı olmadığından bahsetmiştir. Bu bölümde çocukların kuruluşta kalış süreçlerine ilişkin düşünceleri, psikososyal destek hizmetinin müdahale ve teknikleri doğrultusunda değerlendirilmiştir.

Psikososyal destek hizmetinin nedeni ve amacı erkek çocuklar tarafından daha iyi ifade edilmiştir. Kız çocuklarında ise kuruluşta yaşamaya başladıktan sonra neden bu hizmetten yararlandıklarına ilişkin kavrayış gelişmeye başlamıştır. Çocuklar niçin bu hizmeti aldıklarını şu ifadeleri kullanarak açıklamıştır:

*“Burayı izleye izleye anladım ne olduğunu, bence valla hocam buraya gelince bence her şey apaçık ortada yani, her şeyin farkına varıyorsun.
(Dilruba)*

“Dışarıdakiler burayı bi site olarak görüyo, ama buradaki kızlar hepsi aynı olayı yaşadı, aynı olay zaten hepsinin ki, aynı olay olduğu için zaten herkes burda.” (Dilan)

“Bizi korumak için buraya getiriyorlar,” (Duygu)

“Dışarıdan gelen tehlikelerden bizi koruyolar, ya burda olmasak ben ailemin yanında olsam mesela karşılaşılabirim, onlardan koruyular, sonra mesela şiddet görenler var ailelerinden bu olaydan dolayı onlardan koruyolar.” (Duru)

Çocuklar ile yapılan görüşmelerde “suç mağduru çocuklar burada kalıyor” ifadesi hiç yer almamıştır. Çocukların birbirine benzer olarak psikososyal destek hizmeti hakkında farklı ifade ediş biçimleri olsa da hizmetin amacını anladığı anlaşılmaktadır. Kız çocukları ile erkek çocuklarının aynı hizmet modelinden yararlanıyor olmalarına rağmen erkek çocuklarının psikososyal destek sürecini daha çok kabullenmiş oldukları ve daha çok farkında oldukları düşünülmektedir. Erkek çocuklar ise niçin hizmeti aldıklarına dair şunları söylemişlerdir:

“Bence suça sürüklenen çocuklar buraya gelmeli. Biz mahkeme kararı ile geliyoruz zaten mahkeme sana diyo ki; ben seni affedecem ama bir şartım var git orda güzelce kal diyor. Ben senin tüm suçlarını dosyalarını kapatım diyo,

18 yaşından sonra devlet sana bir iş versin 5 sene da dişini sık diyo ben o sicilini temizliyim diyo böyle güzel yani.” (Kadir)

“Bizi düzeltme yönünde yani bizim maddeden suça sürüklenmeden korumak için burası var.” (Kıvanç)

Çocuklar arasında hizmetin amacına ilişkin farkındalığın olduğu söylenebilir. Ancak bu amaçlara ne kadar hizmet edildiği çocuklarca sorgulanmaktadır. Dilara psikososyal destek hizmetinin amacına uygun olmadığını vurgu yaparken, planlanmasına ilişkin eleştiri de bulunmuştur:

“Buranın amacı güvende tutmak, tam tersi psikolojimi bozuyor burası.” (Dilara)

Çocukların güvenliğini sağlamak için seçilen yöntemler, çocukların günlük yaşam rutinlerine sınırlamalar getirmektedir. Çocuklar en çok bu sınırlamaları eleştirmektedir. Görüşmeler esnasında hiçbir çocuğun “kurallar çok kötü, hiçbir kural olmasın” gibi bir ifadesi olmamıştır. Çocuklar kuralların olması gerektiğinin farkındadır. Ancak katı bir kural sistemi içerisinde olmaktan rahatsızlık duymaktadırlar. Çocukların bu düşünceyi destekler nitelikteki ifadeleri şu şekildedir:

“Burada kurallar iyi ama serbest olsun, güvenilir kızlar “tek başına” bir şeyler yapabilir. (Duru)

Çocukların psikososyal destek hizmeti süresince ilerleme ve gerileme yaşamaları, meslek elemanlarını çocuklara karşı güvenmeleri anlamında ikilemde bırakabilir. Ancak psikososyal destek sürecinde tekrar tekrar yeni baştan başlamak oldukça olası bir durumdur. Burada meslek elemanlarıyla çocuklar arasındaki karşılıklı sorumluluk ilişkisinin önemi ortaya çıkmaktadır. Karşılıklı sorumluluk vurgusu Kıvanç’ın ifadelerinde oldukça açıktır:

“Birinin bize güvenmesi çok önemli, hocalarım bana güveniyor onun için yani biz sana güveniyoz diyolar, mesela çarşı izni geç geldi mi ben gider özür dilerim.” (Kıvanç)

“... hocaya da söz verdim, ona verdiğim sözünü iki ay tuttum ama sonradan üstüme çok geldiler patladım. Bakkala gidiyom diye çıktık, alkol kullandık, geldik, hocaların güvenini sarstık, mesela ben onun içinde düzeldim.” (Kıvanç)

Güven ilişkisinin nasıl geliştirilebileceğine ilişkin Duru ve Dudu’ nun da katkıları olmuştur:

“Mesela nasıl güven kazanılır, hiç kaçmazsa, saygılıysa, bizim evde var mesela öyle kızlar hani bir iki defa salarsın, takip edersin, baktın kötü bişey yapmıyo, ona güvenirsin mesela öyle yapabilirler.” (Duru)

“Dışarı tek çıkmak kişiliğimizi çıkarır. Bizi tanıyamıyorlar, davranışlarımızı kestiremiyorlar. Bize zaman harcamıyorlar. Her kız için bir kere denenmeli.”
(Dudu)

Araştırma sürecinde kurallardan, kız çocuklarının daha çok rahatsız oldukları ve “güvenilmek istiyoruz” ifadesinin de daha çok onlar tarafından kullanmış olduğu ortaya çıkmıştır. Kız çocukları üzerindeki korumacı tavrın aile yanında olduğu gibi psikososyal destek hizmetinde de öne çıktığı gözlemlenmiştir. Çocukların sürekli kontrol altında tutulması bireysel alanlarını koruyamama yönünde baskı yaratmaktadır. Bu dinamik içinde çocuklar çok ani şekilde psikososyal destek hizmetinden kopabilmektedir. Temelde anlaşıl(a)mamak, beklentilerinin karşılan(a)maması, sürekli devam eden rutinler, hizmetten kopmalarına neden olmaktadır. Psikososyal destek hizmetinden kopmanın en somut örneklerinden birisi kuruluştan izinsiz ayrılmaktır. Çocukların kuruluştan izinsiz ayrılma nedenine ilişkin düşüncelerini iki farklı çerçevede inceleyebiliriz. Birincisi, çocuklar; kuruluştaki beklentileri ve ihtiyaçları karşılanmadığında kuruluştan terk etme eğilimine girmektedir. Bu grup için başka önemli bir ayrıntı ise; cevap veren çocukların hepsinin erkek oluşudur. Erkeklerin özellikle ihtiyaçlar üzerinde durduğu gözlemlenmiştir. İkincisi ise; kuruluş kuralları çocukları aşırı sıkıdır, bu nedenle kuruluştan izinsiz terk etme girişiminde bulunmaktadırlar. Çocukların durumlara ilişkin düşünceleri öğrenildiğinde her birisi için psikososyal destek hizmeti planlamasının farklılaşması gereği daha anlamlı hale gelmektedir.

Çocukların, bireysel risk ve ihtiyaç değerlendirmelerinin yapılması ve kendilerini nasıl daha iyi ifade edebildiklerinin anlaşılması hizmet sürecinin niteliğini değiştirebilir. Meslek elemanları çocukların risk ve ihtiyaçlarını değerlendirebilmesi için mesleki bilgi ve beceriye sahip olmalıdır. Çocuklardan birisi bu mesleki yeterliliği “bizi gören hocalar olmalı” diye açıklamıştır. Duru, Dilan ve Defne’ nin paylaşımında çocukların meslek elemanlarından beklentileri çok iyi özetlenmiştir:

“Senin için buradayız demeli, yanındayız demesi önemli.” (Duru)

“Bizle tek görüşünler, mesela siz görüşme yapıyorsunuz ya bir kızla görüştünüz, onun görüşmede söyledikleri şeyler göz önünde bulundurulacak sonra hani ne yapması gerektiğine karar verecekler.” (Dilan)

“Teyzeme göndereceklerdi, bekle dediler bekledim, olmadı, yaşım büyütülecekti, bekle dediler o da olmadı, beklemek istemiyorum artık. Sürekli hayal kırıklığı yaşadım. Bana ceza vermek için yapıyorlar sanki.” (Defne)

Meslek elemanlarının danışmanlık rolü gereği çocukları karar alma süreçlerine dahil etmesinin ve her konuda açık ve tutarlı bir tutum sergilemesinin önemi ortaya çıkmaktadır. Çünkü, çocuklar kendileri için bir hizmet sağlandığının farkındadırlar. En dikkat çekici nokta ise çocukların konuşma yani paylaşımı vurgulamış olmasıdır. Çocukların kendilerini yakın hissettiği ve kendisine yardımcı olabileceğini düşündüğü meslek elemanlarının varlığı hizmete ilişkin algılarını olumlu etkilemektedir. Genel olarak çocukların psikososyal destek hizmeti hakkındaki düşüncelerinin olumlu olduğu; meydana gelen dirençlerin genellikle kontrol temelli kurallarla ve meslek elemanlarının müdahale ve teknikleriyle ilişkili olduğu anlaşılmaktadır.

IV. Çocukların Geleceğe İlişkin Algıları: “İyi Olmak İstiyorum”

Psikososyal destek hizmetinden yararlanan her çocuğun, hizmetten yararlanma süresi değişmektedir. Görüşmeye katılan çocukların hepsi bakım tedbirli çocuklar olup; kaldıkları süre dâhilinde kazanımları hakkında konuşmuşlardır. Çocukların “kendilerini güçlü hissedebilecekleri” yönde kazanımlarının olduğu; başka bir grup çocuğun ise “aile ilişkilerine” ilişkin kazanımlarının olduğu anlatılarda yer almıştır. Çocuklar, reşit olduktan sonra kararlarından kendilerinin sorumlu oldukları bir yaşam süreçleridir. Reşit olmak, bazı çocuklar için “özgür olacakları” zaman anlamına gelirken; bazı çocuklar için de “daha çok zorlanacakları” ve hiçbir şeyin “toz pembe olmayacağı” zaman anlamına gelmektedir. Çocuklarla gelecek hakkında konuşurken psikososyal destek hizmetinden yararlanmanın yaşamlarında nasıl bir etki yarattığı da gözlemlenebilmiştir.

“Yani yaşadıklarımın dolaylı kendimi ifade edemiyordum konuşamıyordum, buraya gelince sorunlarım çözüldü için kendimi de çok ifade etmeye başladım.” (Dilara)

“Sorumluluk almayı öğrendim, Tecrübeli olduk, insanlara karşı, çevreye karşı, herkesi kendim gibi sanıyordum. Farklı kızları tanımak yararlı oldu.” (Dilruba)

“O süreci ben başardım için sıkıntısız sorunsuz, yani bir sıkıntı olmuştur ama onu da atlattım için başarmış düşünürüm. Mesela sinir konusu onun için başarmış düşünürüm. Dışarıda çok işime yarayacak bu.” (Kıvanç)

Çocukların anlatılarında kendilerini bilişsel, duygusal ve davranışsal olarak değiştirdiklerine ilişkin ifadeler yer almıştır. Psikososyal destek hizmetinden bir kazanım olarak bahsetmelerinin yanı sıra kuruluştan ayrıldıktan sonra ne yapacakları konusunda kendilerini yaşama hazır hissetmedikleri sonucu ortaya çıkmıştır. Duda ve Kıvanç’ın anlatısı bu düşüncenin örnekleridir:

“Ama buradan çıkınca hazır olmayacağım. Asıl zorluklar çıktığımızda olacak. Şimdilik güvendeyiz. Ayrıldığımda çok zorlanacağım onu biliyorum.” (Dudu)
“Zorlanacağımı düşünüyorum, Bence zor olur ev kirasıydı oydu buydu.”
(Kıvanç)

Özellikle aile ilişkileri iyi olmayan çocukların reşit olduktan sonra ihtiyaçlarını karşılama adına kaygılarının olduğu görülmüştür. Bu kaygılar nedeni ile gelecek planlamalarının geçimlerini sağlama düşüncesi çerçevesinde sıkışmış görünmektedir. Daha önce iş deneyimi olan çocuklar reşit olduktan sonra da benzer işleri yapacaklarına ilişkin paylaşımda bulunmuştur. Örneğin Köksal ve Kerem daha önce deneyimleri olan işlerden bahsetmişlerdir:

“Oto tamiri işi yapmak istiyorum, daha önce yaptım.” (Köksal)
“Bilmiyorum ortada kalırım, kendime bir iş bulurum çalışırım, inşaatta da çalıştım ben, Kartonpier, inşaatta, o işte çalışabilirim, 8. sınıfta çalıştım yazın biraz.” (Kerem)

Çocukların geleceğe ilişkin konuşurken, iş ve eğitim ile ilgili konuştukları göze çarpmaktadır. ÇODEM'lerde örgün eğitime devam eden çocuk sayısı az olmasına rağmen eğitim ile ilgili hayallerini paylaşan Dilruba, Duru ve Kemal'in paylaşımları kıymetlidir.

“İleriye yönelik bursluluğumu harcamıyorum, çıkınca harcayacağım, memur olmak istiyorum, tıp okumak isterim.” (Dilruba)
“Hemşire olmak istiyorum, para biriktiriyorum. Üniversiteye gidiceem ordaki yurttan kalçam.” (Duru)
“Şimdi bize memurluk var bi taraftan açıktan okuyorum, sınavlarıma katılacam memur olacam, masa başında devam edecem.” (Kemal)

Çocukların gelecek planlamalarının oldukça genel bir çerçevede, uzun soluklu planlamalar olduğu dikkat çekmektedir. Ailesinin ya da yakınlarının yanında yaşamaya devam edecek çocuklar için bu önemli bir problem olarak görünmeyebilir. Çünkü en temel ihtiyaçlarını karşılayabileceği bir sosyal destek sistemi mevcuttur. Ancak sosyal destek sistemi zayıf olan çocuklar için reşit oldukları gün itibari ile muhtemel zorluklar başlayacaktır. Sosyal destek sistemi sosyal ve psikolojik olarak sorunlarla baş etmekte önemli bir kaynaktır (Yıldırım, 1997, s. 2). Damla'nın anlatısından bu durum örneklendirilebilir:

“Annemi ve cici babayı buldum. Belki çocuklu gittim için rahat olamayabilirim, ama annemin yanında olacağım. Annemle uyuyacağım, çocuğumu büyütcem.” (Damla)

Ancak aile ilişkileriyle desteklenemeyen çocukların kuruluş sonrasında destek alabileceği kaynakların araştırılmasının önemi ortaya çıkmaktadır. Ebeveynleri hayatta olmasına rağmen başka bir sosyal desteğe vurgu yapan Kenan şunları paylaşmıştır:

“Ali babamla yaşıcam, tek çocuğu var, evli,’ta yaşamak istiyorum, ben Aksaray maksaray gidemem. Benim çevrem, arkadaşım hiç yok. Orda tek usta var, bi tane benim ustam iyi adamdır. İyi adam, yani ben onun yanında kalıyodum. Yememi, suyumu veriyodu, kıyafetlerimi alıyodu, küçükken ...’taydım ordaydım. Ustam orda, ben ona baba diyom hep Ali baba, Ali baba diyoom, İyi davranıyo, baba gibi davranıyo, sigaramı veriyo paramı veriyo, oğlum diyo eve götürüyo, yatırıyo banyomu yaptıırıyo, yemek yiyom, oğluyla oynuyom.” (Kenan)

Psikososyal destek hizmetinden yararlanan her çocuğun iyi olduklarını, değerli olduklarını hissetmeye ve bunu onlara hissettirecek kişilere ihtiyaç vardır. Çocukların gelecek ile ilgili hayalleri, planlamaları bu bağ ile gelişebilecektir. Sosyal destek ilişkileri, çocukların gelecek planlamalarına ilişkin de motivasyon kaynağıdır. Ebeveynleri vefat eden Dudu’nun motivasyon kaynağı teyzesidir:

“Teyzemle yaşamak istiyorum. Teyzemin değiştiğimi görmesini, “vay be” demesini istiyorum.” (Dudu)

Araştırma süresince sürekli yeni gelen çocukların olduğu görülmüş ve kuruluşta kalan çocukların değişimleri gözlemlenebilmiştir. Çocuklar, kuruluştayken sürekli beklenti içerisinde. Danışmanlarının, ne zaman gidebileceklerine ya da ne olacağına dair fikir beyan etmesini isterler. Bir yandan da az önce de bahsedildiği gibi

planlamalar yaparlar. Yaşamlarına ait olumsuz deneyimleri geride bırakmak isterler. Çocukların da bu değişime ilişkin istekliliklerinin farkında olarak, çocuk temelli bir psikososyal destek hizmetinin daha kapsayıcı olabileceği ve ideal olarak çocukları daha çok destekleyebileceği sonucu ortaya çıkmaktadır. Psikososyal destek hizmetinde çocukların tüm duygu ve düşünceleri açığa çıktığında ve bunlarla yüzleşebildiklerinde, riskler kontrol edilebilecektir. Bu araştırma sürecinde görüldü ki çocuklar danışmanlarının rehberliğinden, ailelerinin ya da çevrelerinin isteklerinden çok, kendi duygu ve düşünceleri ile hareket etmektedirler.

SONUÇ

Araştırmayla psikososyal destek hizmetinden yararlanan çocukların düşünce ve algıları önemsenmiş olup; çocukların psikososyal destek hizmetine ilişkin

farkındalıklarını, düşüncelerini ve algılarını anlamak amaçlanmıştır. Görüşme bilgileri ışığında psikososyal destek hizmetinin işlevselliğine ve niteliğine katkıda bulunmak amacıyla gerçekleştirilen araştırmada şu sonuçlara varılmıştır.

Çocuk refah hizmetlerinin kontrol ve bakım üzerine kurulması, çocuklara sunulan çocuk koruma ve bakım hizmetlerini sınırlandırmıştır. Çocuk koruma sisteminde, kontrol ve bakım dengesinin kurulamaması, çocukları güçlendirme ve özgürleştirme anlamında belirli bir aşamayı geçememenin temel sebebi görünmektedir. Psikososyal destek hizmetinin de bu cenderenin içinde sıkışmışlığı söz konusudur. Suç mağduru ve suça sürüklenen çocukların koruma ve bakım gibi temel hizmetlerin yanı sıra çocukların iyileşmeleri ve travmatik deneyimlerinin tekrarlanmaması için psikososyal destek hizmeti geliştirilmiştir. Ancak bu hizmet planlanırken, suça sürüklenen ve suç mağduru olgularını aynı şekilde anlamaya çalışılması bu hizmetin işlevselliğini olumsuz etkilemektedir. Araştırmaya katılan suça sürüklenen ile suç mağduru çocukların psikososyal destek hizmetine ilişkin ayırıcı değerlendirmelerinin olduğu görülmüştür. Suça sürüklenen çocukların, yaşamdaki zorlukları, engelleri başka şekilde deneyimleyip, baş etme becerilerini bu yönde geliştirdikleri için kontrole ve baskıya karşı daha sert ve doğrudan bir duruş sergiledikleri görülmüştür. Diğer yandan suç mağduru çocukların, tamamının kız olması, ailenin ve sosyal çevrenin değerleri içinde bir sınırlama ile yetiştirilmesinin, çocukların psikososyal destek hizmetindeki tutum ve davranışlarına yansıdığı gözlemlenmiştir.

Var olan durumda hem suça sürüklenen çocukların hem de suç mağduru çocukların yaşam öyküleri ile ele alınması, suça sürüklenmeyi ve suç mağduriyetini kendi özelinde değerlendirilmesi gerekliliğini ortaya koymuştur. Çünkü her çocuk suça sürüklenmeyi aynı koşullarda, nitelikte ve sıklıkta deneyimlememektedir. Bu durumun, çocukların suça sürüklenmeye ilişkin bakış açısıyla da yakından ilişkili olduğu görülmektedir. Aynı şekilde, suç mağduriyetine ilişkin travmanın şiddetinin ve sürecinin de farklı olduğu anlaşılmaktadır.

Suç mağduru ve suça sürüklenen çocuklar için daha ilk baştan sorun dış kaynaklar (mahkemeler, meslek elemanları) tarafından tanımlandığı için müdahaleye doğal olarak sorun odaklı bakış açısıyla başlanmaktadır. Bu nedenle sorun ya da stres kaynağına odaklanıldığından her çocuğun farklı güçleri ve yeterlilikleri olduğu geriplanda kalmaktadır (Teater, 2014, s. 55). Psikososyal destek hizmeti, çocukların gönüllü olmadıkları, olumsuz yaşam deneyimleri nedeniyle dahil oldukları bir sistemdir. Çocuğun ilk gün kuruluşu dair olan izlenimleri ve karşılaştığı tutum, psikososyal destek hizmetine adaptasyon sürecini etkilemektedir. Çocuğun hizmete

kabul ediliş sürecinde ilk başta çocuk sözleşmesi imzalanmaktadır. Sözleşmenin amacı, çocuğa psikososyal destek hizmeti, kuruluş işleyişi ve kuralları hakkında bilgi vermektir. Her ne kadar sözleşme karşılıklı kabul amacı taşısa da çocukların psikososyal destek hizmeti almada ve orada bulunmada “tamamen gönüllü” olduklarını göstermez. Çocukların psikososyal destek hizmetine ilişkin ilk olumlu ya da olumsuz algısı, kuruluşu gördüğünde ve meslek elemanı ile ilk karşılaştığında başlamaktadır. İlk kabul ve adaptasyon sürecinin gerek her iki merkezde gerekse aynı merkezde kalan çocuklar için farklı şekilde ilerlemiş olduğu ortaya çıkmıştır. Bunun altında yatan nedenlerin, çocukların yargıları ve dirençleri, meslek elemanlarının farklı tutum ve mesleki uygulamaların olduğu anlaşılmıştır.

ÇODEM’ler daha korunaklı kuruluşlar olarak tanımlanmaktadır. Daha korunaklı ibaresiyle kontrolün daha ön planda yer aldığı bir yapılanmaya işaret edilmektedir. Ancak bu anlayış çocukların beklentileri ile çelişmektedir. Araştırmamıza katılan çocuklar, bir çocuğun istememesi halinde asla kurum bakımında zorla tutulamayacağını vurgulayarak daha korunaklı kuruluşlardan öte güven ilişkisinin gerekliliğini ortaya koymuştur.

Çocuklar ile yapılan görüşmelerde yoğunlukla hizmetin yararlığına vurgu yapıldığı gözlemlenmiştir. Ancak çocukların hizmete dahil olmada yaşadıkları zorlukların temelinde, karar alma süreçlerine katılamamaları olduğu anlaşılmıştır. Özellikle suç mağduru kız çocukları karar alma süreçlerine daha az dahil edilmektedir. Hizmetin çocuklar için nasıl daha iyi olabileceği sorgulandığı için çocukların psikososyal destek hizmetini değiştirmeye ilişkin görüşleri ön plana çıkmıştır. Çocukların değiştirmek istedikleri durumlarda; kendi kararlarının dikkate alınması, onların ifadesiyle “dış dünya” ile daha iç içe ve dış dünyaya daha benzer bir psikososyal destek vurgusu ön plana çıkmıştır.

ÖNERİLER

İki farklı ÇODEM’de psikososyal destek hizmeti alan çocukların bu hizmete ilişkin düşüncelerini ele alan araştırmanın sonuçlarından yola çıkarak meslek elemanlarına, politika yapıcılara ve araştırmacılara şu önerilerde bulunulmuştur.

Psikososyal destek hizmetinin öznesi çocuk olsa da bu süreci koordine edecek ve takibini sağlayacak olanlar meslek elemanlarıdır. Meslek elemanları, çocukların kuruluşu ilk kabulü ile başlayan ve çocukların kuruluştan ayrılışlarına kadar devam eden süreci çocukla birlikte takip etmelidir. Psikososyal destek hizmetinin başlangıç noktası çocukların deneyimleri ve çocuklarla karşılaşma anıdır. Kuruluşa yüzlerce çocuk gelmiş olabilir ancak o çocuğun ilk defa geldiği unutulmamalıdır. Bu bağlamda

ilk kabul süreçlerinde çocuklara empatik yaklaşılmasına, olay öyküsünü anlatması için ona zaman verilmesine, hizmetin çocuğun anlayabileceği şekilde açıklanmasına meslek elemanlarınca dikkat edilmelidir. Meslek elemanları çocuk ile ilgili tüm işlemleri takip etmekle sorumludur. Bunun yanı sıra çocukların çoğunlukla ilişki içinde olduğu bakım personeline yönelik gerekli rehberliği yapmalıdır. Çocukların kuruluşa kabulü yapıldıktan sonra, çocuğu tanımak, risk ve ihtiyaç değerlendirmesini yapmak bir dizi planlı görüşmeler ile sağlanabilecektir. Çocukların kendilerini değerli ve güvende hissetmeleri ihtiyacından yola çıkarak çocukların kişilik ve özgüvenlerini ortaya çıkaracak müdahalelere öncelik verilmesi, çocukların kendileri hakkında verilen kararlarda söz sahibi olması sağlanmalıdır. Çocuklarla ilgili yapılması gereken iş ve işlemlerde çocuğa bilgilendirme yapılmalı ve çocuğun katılımı desteklenmelidir. Çocuğun yanında olmak ve yardım edildiğine güvenmesi için düzenli bireysel görüşmeler sürdürülmeli, çocuk grup çalışmaları ve bireysel danışmanlıkla desteklenmelidir. Tüm yapılan bu çalışmaların sistematik bir şekilde raporlanması, psikososyal destek hizmetinin bir parçasıdır. Psikososyal destek hizmetinin sonlanması halinde çocuk ile iletişimin devam edebilmesi için izleme ve takip çalışmaları yapılmalıdır. Çocukların kuruluştan ayrıldıktan sonraki bir yıllık süre içerisinde izleme ve takiplerinin yapılmasına, ihtiyaçlarının karşılanmasında danışmanlık rolünün sürdürülmesine Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'nca merkezi ve yerel düzeyde gerekli önem verilmelidir.

Var olan psikososyal destek hizmetinde çocukların sorunlarının dış kaynaklarca tanımlanması, güvenliğin ve kontrolün ön plana çıkması nedeniyle geleneksel çocuk koruma sistemi anlayışı devam etmektedir. Bu nitelikte bir psikososyal destek hizmetinin suç mağduru ve suça sürüklenme gibi genelleyici bakışı, birey olarak çocukların ihtiyaçlarını geri plana itmektedir. Psikososyal destek hizmetinin toplumla iç içe ve bireyi odağa alan bir hizmete dönüştürülmesi adına yeni bir bakışa ihtiyaç vardır. Bu anlamda politika yapıcıları; çocukların sorunlarına veya yaptıkları yanlışlara odaklanmak yerine güçleri ve motivasyonlarını öncelikli kılan, toplumla iç içe bir psikososyal destek programı planlanmalıdır. Önerilen bu psikososyal destek programının devamı niteliğinde özellikle sosyal destekleri olmayan çocuklar için kuruluş sonrası desteklenebilecekleri gençlik evleri oluşturulabilir. Böylelikle çocuğun sosyal yaşama katılımı desteklenebilir. Yukarıda ifade edilen aşamaları takip eden bir psikososyal destek hizmetiyle çocuğun kendisi, çevresi ve geleceği ile bütünlüğünü kurabilmesine katkı sağlanabilir.

Bu araştırma suç mağduru kız çocuklar ve suça sürüklenen erkek çocuklarla gerçekleştirilmiştir. Suç mağduru erkek çocukları ve suça sürüklenen kız çocuklarını kapsayan psikososyal destek hizmetinden yararlanan çocuklarla yeni bir araştırma yapılarak alana katkı sağlanabilir. Son olarak hem meslek elemanlarını hem de hizmetten yararlanan çocukları kapsayan karma desenle yapılacak yeni araştırma ile hizmete ilişkin görüşlerin karşılaştırılmasına ve yeni psikososyal destek hizmeti modellerinin geliştirilmesine katkı sağlayabilir.

KAYNAKÇA

- Akkuş Kaplan, P. (2014). *Cinsel istismar Mağduru Kız Çocuklar: Sosyolojik ve Viktimolojik Bir İnceleme*. (Doktora Tezi). İstanbul Üniversitesi: İstanbul. YÖK Ulusal Tez Merkezi veri tabanından erişildi. (Tez No: 360170)
- Kümbetoğlu, B. (2015). *Sosyolojide ve Antropolojide Niteliksel Yöntem ve Araştırma*. Ankara: Bağlam.
- Neuman, W. L. (2003). *Toplumsal Araştırma Yöntemleri Nitel ve Nicel Yaklaşımlar*. (S. Özge, Çev.). Ankara: YAYINODASI.
- Salim, M. (2011). *Geçmişten Günümüze Türkiye'de Çocuk Koruma Politikalar ve Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu* (Yüksek Lisans Tezi). Süleyman Demirel Üniversitesi, Isparta. YÖK Ulusal Tez Merkezi veri tabanından erişildi. (Tez No: 280100)
- Teater, B. (2014). *Sosyal Hizmet Kuram ve Yöntemleri Uygulama İçin Bir Giriş* (A. Karatay, Ed.). Ankara: Nika.
- Thomson, N. (2013). *Kuram ve Uygulamada Sosyal Hizmeti Anlamak* (Ö. Cankurtaran Öntaş ve B. Hatipoğlu Eren, Ed.). Ankara: Dipnot.
- Yıldırım, "İ. (1997). Algılanan Sosyal destek Ölçeğinin Geliştirilmesi Güvenirliği ve Geçerliliği. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 13, 81-87
- Yıldırım, A., Şimşek, H. (2013). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin.
- Sosyal Hizmetler Kanunu. (1983, 24 Mayıs). Resmi Gazete (Sayı: 18059). Erişim adresi: <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2828.pdf>
- Çocuk Koruma Kanunu. (2005, 3 Temmuz). Resmi Gazete (Sayı: 25876). Erişim adresi: <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5395.pdf>
- Çocuk Destek Merkezleri Yönetmeliği. (2015, 29 Mart). Resmi Gazete (Sayı: 29310). Erişim adresi: <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2015/03/20150329-1.htm>